

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Identifikation

Kommunenr. 475	Kommune Rudkøbing		
Kategori Bebyggelsesmønstre, landskabstyper og lokale udviklingstræk (2)			
Lokalitet Landområdet			
Emne Landsbyer		Sted Strynø by	
Registreringsdato forår 2002	Registrator JEJ/RM	Arkiv nr.	Løbenr. 20

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

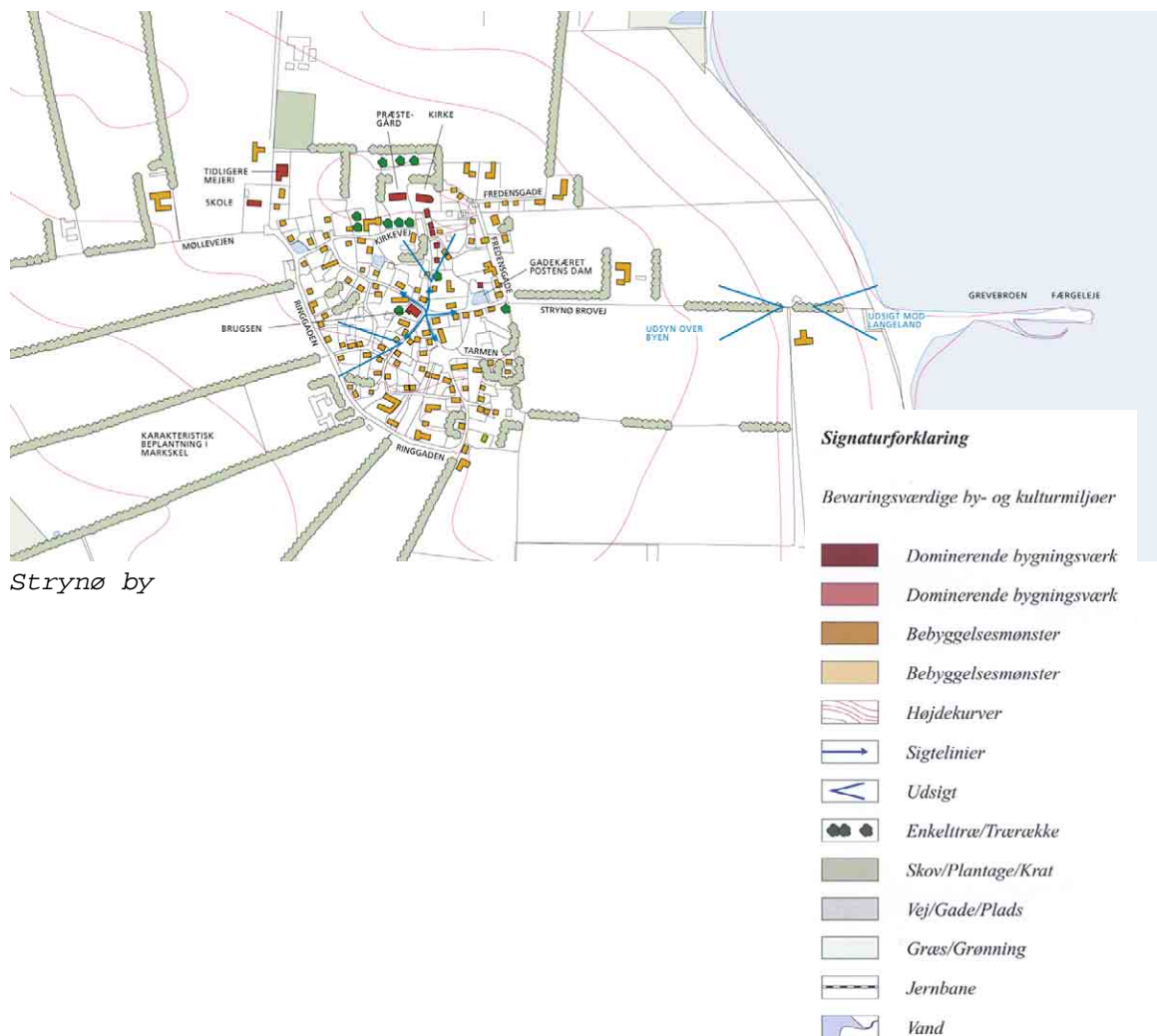
Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Sammenfatning

Kommunenr. 475	Kommune Rudkøbing	
Emne Landsbyer		Sted Strynø

Strynø og Strynø Kalv hører til de mest fascinerende og egenartede af øhavets kulturmiljøer. De oprindelige livsbetingelser var landbrug og fiskeri. Men med søfartens udvikling i 1800-årene ændredes forholdene i en usædvanlig retning, som endnu i dag giver sig til kende i Strynø by, hvis bebyggelse indeholder unike bevaringsværdier af betydning for landet. Også den skarptskårne og velbevarede udskiftningsfigur er særdeles repræsentativ og må prioriteres højt i en bevaringssammenhæng, sammen med delelementer som tofttegårder (stenstreng), kirke, skole, skibsbro og mølle. Hele området rummer således elementer som både er unikke, repræsentative og velbevarede. Det samlede kulturmiljø rummer store oplevelses- og fortælleverdier.

Strynø by

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Kirkevej er en af Strynø by's karakteristiske gader, som har købstadens tætte bebyggelsesmønster.

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

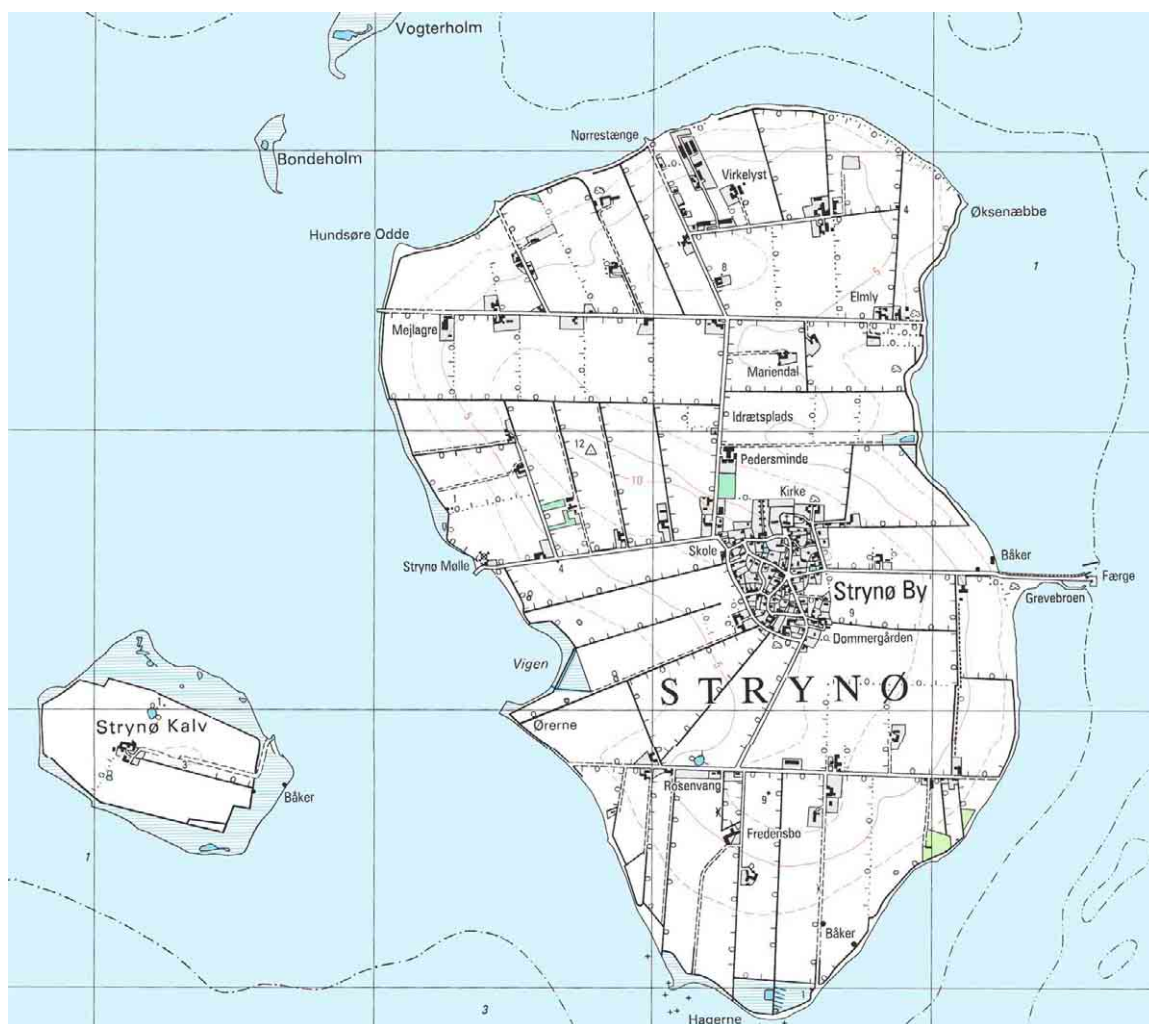
Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Naturgrundlag

Kommunenr. 475	Kommune Rudkøbing	
Emne Landsbyer		Sted Strynø

Strynø er en bred bakke som har fået den nuværende havafgrænsning ved landsænkning gennem de sidste 5000-6000 år. Siden yngre stenalder afslutning ca. 1800 f.Kr. findes ingen særlige arkæologiske spor efter mennesker, og Strynø med Strynø Kalv blev først atter koloniseret ved overgangen til 1300-årene. De små øer i øhavet lå hen med græs, krat og mindre skove, og udflytterne havde ikke adgang til gavntre eller brændsel. Middelalderens udbyggede samfundsstruktur med et udviklet landbrug og et vist mål af vareproduktion og markedsøkonomi gjorde det imidlertid realistisk for små bondefællesskaber at overleve året rundt på øerne i det indre øhav.

Strynø og Strynø Kalv, kortudsnit i mål 1:25.000

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Kulturhistorie

Kommunenr. 475	Kommune Rudkøbing
Emne Landsbyer	Sted Strynø

Kulturmiljøet sammensættes af en række elementer der tilsammen afspejler livsbetingelserne gennem mange århundreder. Bebyggelsen i landsbyen stammer i hovedsagen fra tiden 1860-1910. Bebyggelsen på marken er lidt ældre og rummer en større aldersspredning. Udskiftningsfiguren er fra 1810, men dens forudsætninger i form af gårds- og husantal er endnu ældre. Levende enrækkede hegn opstod i hovedsagen ved overgangen til 1900-årene. Skibsbroen anlagdes i 1860'erne. Efter stormfloden i 1872 blev digerne rundt om øen forhøjede.

På grund af den gradvise funktionstømning gennem 1900-årene står mange af disse elementer ofte velbevaret tilbage, men befinder sig også i en vanskelig bevaringssituation, fordi de er ved at gå ud af drift.

Bebyggelsen lå oprindeligt samlet i en landsby midt på øen med gårdene i en krans om en indre plads, en forte. Livsgrundlaget var landbrug og fiskeri.

Strynø med Strynø Kalv var krongods til 1664, kom på borgerlige hænder til 1753, hvor Fr. greve Ahlefeldt købte det for 13.000 rdl. og i 1765 lagde det til stamhuset Ahlefeldt. I 1700-årene voksede øbefolkningen, men da antallet af gårde lå fast, afsatte befolkningstilvæksten sig som husmænd der bosatte sig på byjorden. Af den grund blev fortens efterhånden tæt bebygget. I 1744 var antallet af huse vokset til 30 og i 1810 til 45. Ved tilvæksten opfyldtes den indre plads af bebyggelsesklynger og det kendte stjerneformede gadenet udskiltes (forteklyngeby).

I 1803 trak professor Begtrup situationen op: I en eneste by på øen ligger samlet 50 bøndergårde, 35 (skal være 45) huse, præstegård, degnebolig og kirken. Bygningerne ligger lige så tæt på hinanden som i en købstad, de er alle af bindingsværk, velbyggede og assurerede i brandkassen. Danmark ejer nok ingen større, renligere og mere pyntelig bondeby.

Efter udskiftningen i 1810 udflyttede en stor del af den oprindelige bebyggelse, hovedparten gennem perioden 1830-1860.

Efter midten af 1800-årene blev det muligt for mange familier at opretholde livet som sømandshusmænd, næringsdrivende og fiskere. De bosatte sig på de ledige tomter i landsbyen og opbyggede den med de nuværende huse. Denne livsform ophørte gradvist efter 1. verdenskrig, dels med handelsflådens overgang fra sejl til motorkraft, skibsfartens centralisering på større havne og transportarbejdets overførsel til hjul, dels med det lille erhvervsfiskeris udkonkurrering af det større, mere effektive fiskeri, overfiskning og forurening, som har tømt det nære havområde for dets ressourcer. Som en konsekvens af denne livsforms

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

udtømning og det følgende befolkningsfald udtømtes også mulighederne for opretholdelse af livet som næringsdrivende på øen.

Efter 2. verdenskrig betød mekanisering og centralisering i landbruget yderligere, at grundlaget for det traditionelle familiebrug tømtes for dets muligheder med forudsigeligt befolkningsfald til følge. Situationen i dag er derfor den, at en hovedpart af øens beboere må hente deres udkomme andre steder end på øen. Det vanskeliggør udnyttelsen af den ledige boligkapacitet og opretholdelsen af det særprægede kulturlandskab.

Antallet af huse i Strynø by voksede fra 59 i 1845 til 109 i 1890 og 131 i 1921. Omkring 1850 udgjorde søfart kun livsgrundlaget for ganske få husstande, men i de følgende 50 år var det næsten udelukkende søfolk, skippere, handlende, håndværkere og fiskere der etablerede sig i byen og byggede den op efter gårdenes og husmændenes udflytning. De slog sig ned som parcellister med "hus, have og gris" og praktiserede en blandt husholdning som gør betegnelsen sømandshusmænd relevant.

I 1870 ernærede 119 strynboere sig som søfolk i handelsflåden. Stort set enhver ung mand på øen skulle da ud at sejle. Småskippertrafik med øen som udgangspunkt begyndte i 1889 og kulminerede lige før 1910 med 13 skibe og ca. 560 brt. I 1800-årenes sidste del begyndte fiskeri at være et indtægtsgivende erhverv. Søfolkene trak håndværk og detailhandel til øen og disse næringsgrene havde deres vækst, kulmination og forfaldsperiode sammen med søfartens tilsvarende perioder. Ved midten af 1800-årene var Strynø et klondike for driftige folk hvoraf mange var ærøboere. Møllebygger Mads Jørgensen, bager og murer Peder Christensen Jeppesen (Pe' Bager) og købmand Christen Albertsen kom herfra som nybyggere med ekspertise fra det omgivende samfund.

Væksten gik i stå, men da de grundmurede sømandshuse var solide har de holdt gennem tiden. Den væsentligste grund til at bybebyggelsen er uforstyrret er imidlertid nok så meget at der ikke kom nye til. Endnu i dag dominerer disse huse fra ca. 1860-1910 helt bebyggelsesbilledet i landsbyen, som er enestående i Danmark både på grund af de særegne historiske omstændigheder og den særlige klarhed i byggeskikken.

I 1803 fandtes øens eneste træer i præstegårdens have. Byen har fået sit tætte vegetationsdække inden for de sidste 50 år, så selv om byhusene er bevaret, kan det være vanskeligt at fornemme det oprindelige åbne byrum.

Op ad Kirkevej hænger blåregnens graciøse blomsterklaser ud over vejskellet.

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

*Strynø har en spændende bygningshistorie.
Ved gadekæret Postens Dam ses et af Pe'
Bagers små femfags huse.*

*Strynø kirke ligger smukt bag
kirkepladsens høje træer.*

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

Arkitektur og bebyggelse

Kommunenr. 475	Kommune Rudkøbing
Emne Landsbyer	Sted Strynø

Den store nybyggerperiode falder inden for årene ca. 1860-1910. De fleste af husene frem til omkring 1890 blev bygget af Pe' Bager. En ældre gruppe af hans huse er små øst-vestorienterede bygninger med lav tagrejsning, valmgavle og skorsten, tjæret sokkel med storsten, pudset, hvidmalet murværk, grønmaledede opsprodsede vinduer med to rammer, og midt i en af langsiderne en tofløjet indgangsdør med ruder og den for Strynø meget karakteristiske livstræsprosse. Sokkelstenene blev taget fra stenstregene omkring gårdenes toftepladser, men de findes alligevel bevaret mange steder. Livstræsprossen fra Strynø er kun registreret et enkelt sted uden for øen, så sprossemesteren må antages at findes blandt øens snedkere.

Fra omkring 1880 fik husene sadeltag, øst-vestorienteringen bibeholdtes i store træk, men indgangsdøren blev placeret ud til gaden, også selv om den løb langs med gavlen. Bygningskroppen blev gjort næsten kvadratisk og nu udsmykket med blændinger og savsnitstik i gavlene og ofte sålbænksbånd. Gulkalkning var her et traditionelt farvevalg, men også hvidkalkning var gængs.

Derefter forlængedes bygningskroppen. Soklen blev sat af kløvede marksten, facaderne blev tungere udsmykket, sadeltaget fik gavlkamme og husene blev som noget afgørende nyt, orienteret efter gaden. Denne hustype fra 1890-1900 afløstes af en ret klart afgrænset gruppe af huse fra 1900-1910 i blank mur og en stilfærdig æstetik i murværket. Stiltrækkene afviger ikke fra de almindelige tendenser i byggeskikken andre steder, men de er udformet med egenartede lokale træk som forener husene med stedet.

Byggeskikken afspejler bygherrerne. Det var først søfolk i handelsflåden der frem til ca. 1890 byggede sig huse. De næste der slog sig ned som bygherrer var hovedsageligt småskippere. Deres position viser sig i form af større og facadeorienterede huse til forskel fra de tidligere uprætentiøse, funktionelle boliger for lønarbejdende søfolk. Dette skifte optræder pludseligt omkring 1890 - dog med et foregående årti hvor stilskiftet kan fornemmes. Efter denne renæssance bliver stemningen mere stilfærdig og omkring 1. verdenskrig var det stort set forbi med at bygge boliger. Navnene på de senere bygmestre er ikke oplyst, nogle var fra de andre "lande", andre fra Strynø (N. Kold, A. Heide). De gav husene en variation i detaljen som gør dem individuelle på trods af ensartetheden i helheden.

Langeland -atlas over byer, bygninger og miljøer

Kulturarvsstyrelsen · Kulturministeriet

Kortlægning og registrering af kulturmiljøer

På Stjernegade er et andet af de små sømandshuse indfanget. Her forsynet med to høje skorstenspiber og det karakteristiske, tværstillede anneks.

Livstræsprossen er et særkende for dørenes vinduesudsmykning på Strynø.

Ved Skippergades udmundning i Ringgaden åbnes for ud-sigt over markerne og øhavet mod Strynø Kalv.

Flere af Strynø Kirkes gravsteder står særlig formfaste på grund af den selvstændige hegns-plantning på alle sider.